

Rapport 2012:56

Arkeologisk förundersökning

Årestad – Björkebergs kyrkby

RAÄ 16, 51 och 52

Björkeberg 1:1 och Årestad 1:10

Björkebergs socken

Linköpings kommun

Östergötlands län

Fredrik Samuelsson

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM

AVDELNINGEN FÖR ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD

Årestad – Björkebergs kyrkby

Innehåll

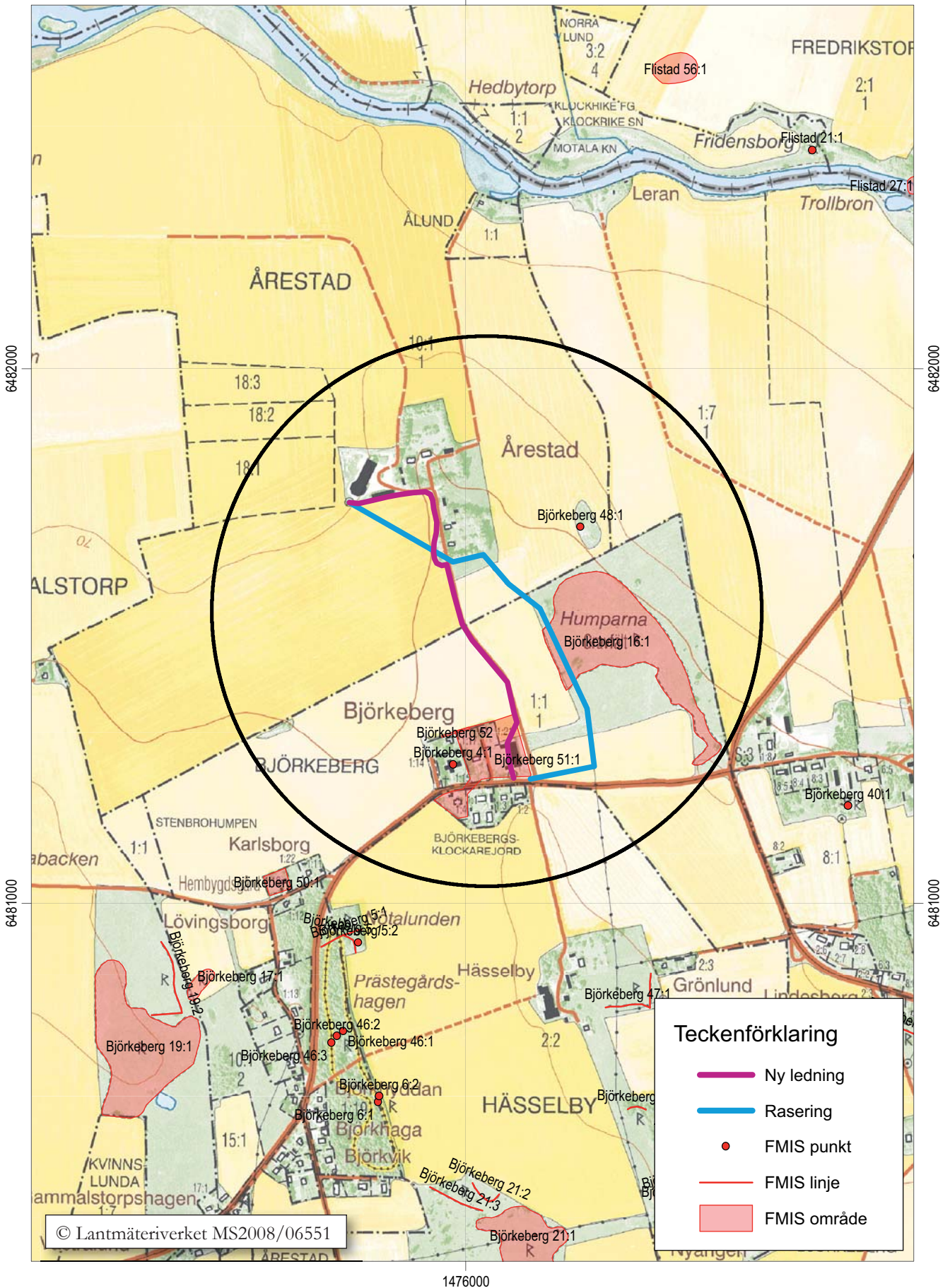
Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte	4
Metod och dokumentation	6
Resultat och tolkning	6
Referenser	9
Tekniska uppgifter	11
Bilaga 1. Makrofossilanalys	12

Sammanfattning

Under 2012 utförde Östergötlands museum en arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll i samband med schaktning för elkabel och rasering av luftledning inom och intill RAÄ 16, 51 och 52, Björkebergs socken, Linköpings kommun. Arbetet utfördes på uppdrag av Utsikt Nät AB. Vid förundersökningen påträffades en stensatt gårdsplan och ett äldre odlingslager inom Björkebergs bytomt (RAÄ 51). I samband med undersökningen har även anmälan om registrering av Årestads bytomt inskickats till fornminnesregistret.

Fredrik Samuelsson
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:10 000.

Inledning

Östergötlands museum utförde under 2012 en arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll i samband med schaktning för elkabel och rasering av luftledning inom och intill RAÄ 16, 51 och 52, Björkebergs socken, Linköpings kommun. Förundersökningen utfördes efter beslut från Länsstyrelsen Östergötland.

Uppdragsgivare var Utsikt Nät AB vilka även svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för fältarbetet samt för skrivandet av rapporten var undertecknad.

Områdesbeskrivning

Björkebergs socken ligger inom en fornminnesrik trakt av den östgötiska slättbygden, ca 2 mil nordväst om Linköping. Själva kyrkan är daterad till senare delen av 1100-talet och består av långhus, kor och absid. I kyrkan finns medeltida runinskrifter och kyrkmålningar från 1200- och 1400-talen. Kyrkan och dess kyrkoherde omnämns första gången 1350 i samband med att han är vittne till en jordaffär ”*Domini haquini, in byrkebergh curati*” eller herr Hakvin kyrkoherde i Björkeberg (SDHK-nr: 6023). I brevet testamenterar Daniel Ragnvaldsson en mängd gods till olika kyrkliga institutioner, bland annat Linköpings domkyrka och franciskanerna i Söderköping, men också till enskilda kyrkor, bland dem Björkeberg. Den medeltida bytomten är registrerad som RAÄ 51 i FMIS. Bytomtens östligaste del kom att beröras av den nya markledningen.

I samma dokument som Björkeberg omnämns första gången (SDHK-nr: 6023), omnämns också ”*vnum attungum in Årestadbum*” eller en attung (jord) i Årestad. Den första kända karteringen av Årestad skedde 1697 (D8-16:1) och byn bestod då av tre relativt glest spridda gårdar inom ungefärligen samma yta som upptas av dagens bytomt. Denna kartering har rektifierats mot grundkartan i samband med detta arbete (figur 3). Bytomtens sydvästligaste del kom att beröras av den nya markledningen (figur 5).

Flera stora gravfält från järnålder (RAÄ 16, 17 och 19 m fl) finns på de fåtal höjdsträckningar som löper över det annars huvudsakligen helt uppodlade landskapet. Sydost och söder om kyrkbyn finns

stensträngsområden och enstaka stensättningar (RAÄ 5, 7, 8, 21 och 47 m fl). Ytterligare lokaler med enstaka förhistoriska gravar i närområdet finns registrerade som RAÄ 24, 40, 46 och 48. Det särklassigt mest omfattande gravfältet är RAÄ 16 där hela 175 fornlämningar i form av fem högar, 157 runda stensättningar, två kvadratiska stensättningar, tio domarringar och en treudd är belägna. Gravfältet kom att beröras av det aktuella arbetet eftersom tre luftledningsstolpar i gravfältets västligaste del skulle tas bort.

Endast ett fåtal arkeologiska undersökningar har tidigare berört socknen. 2002 framkom lämningar av Björkebergs kyrkbys medeltida bytomt (RAÄ 51) i samband med grävning för V/A-ledningar (Feldt 2002). Sommaren 2010 grävdes för nytt V/A i anslutning till kyrkbyn varvid omfattande boplatslämningar från föromersk och romersk järnålder framkom direkt norr om bytomten (RAÄ 52) (Hörfors 2010). 2011 gjordes ett ingrepp i Björkebergs bytomt i samband med att fastigheten Björkebergs Klockarejord 1:4 anslöts till det tidigare omnämnda V/A-systemet. Vid undersökningen framkom en mindre bevarad del av en stenläggning samt yngre rödgerskeramik (Hörfors 2011) Kyrkan och kyrkogården har också inventerats ur kulturhistorisk synpunkt (Löfgren Ek 2003).

Syfte

Syftet med den antikvariska kontrollen var att tillse att fast fornlämning skulle beröras i så liten omfattning som möjligt. Om möjligt skulle läget för elkabelsträckningen justeras så att fast fornlämning undveks. Nedtagningen av elstolpar på fornlämning RAÄ 16 skulle göras efter köranvisning och uppmärkning av fornlämningar i närområdet. Fornlämningar som påträffades och inte kunde undvikas skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras. Dessutom skulle Årestads medeltida bytomt inrapporteras till FMIS i samband med undersökningen.

Resultatet från det arkeologiska arbetet var avsett att ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar i ärendet samt utgöra ett underlag för uppdragsgivarens planeringsarbete.

Metod och dokumentation

Den antikvariska kontrollen utfördes i samband med schaktningen inom Björkeberg kyrkby (RAÄ 51). Resterande del av kabelsträckningen var redan grävd när kontakt togs med Östergötlands museum. En del av denna sträcka var dock ej igenlagd och schaktväggarna kunde därför besiktas i fält.

Eftersom det ur fornlämnings synpunkt bedömdes som riskabelt att framföra fordon över gravfält RAÄ 16 beslöts det att kapa elstolparna vid marknivå. Tillsammans med elledningen drogs sedan dessa ut ur det aktuella området. Under raseringsarbetet med den gamla luftledningen uppfördes även en ny elstolpe strax söder om gravfältet. Även detta arbete utfördes under antikvarisk kontroll.

Anläggningar som påträffades dokumenterades genom inmätning, ritning, beskrivning och fotografering. Ett makrofossilprov skickades för analys.

Dokumentationsmaterialet i form av ritningar, beskrivningar och digitalfoton förvaras på Östergötlands museum. Inga fynd tillvaratogs.

Figur 4. Stenpackning och lager mot väster. Foto Fredrik Samuelsson, ÖM.

Resultat och tolkning

Den totala kabelsträckningen var ca 745 löpmeter. Av dessa stod ca 60 löpmeter under antikvarisk kontroll och ca 345 löpmeter besiktigades efter att schaktet grävts men ej igenlagts. Schaktbredden var 0,5 m och schaktdjupet var 0,5 - 0,8 m.

Den sträcka som stod under antikvarisk kontroll var belägen i den östligaste delen av Björkebergs kyrkby (RAÄ 51). I dag utgörs ytan av en gårdsplan utanför en större ladugårdsbyggnad.

Utmed en 19 m lång sträcka påträffades en ca 0,3 m tjock stenpackning bestående av 2-3 skikt med 0,1 - 0,2 m stora stenar, enstaka 0,2 - 0,5 m stora. I packningen observerades enstaka bitar fajans, tegel, spik och glas. Packningen var belägen under ett 0,15 m tjockt lager bestående av grus tillhörande dagens gårdsplan. Under stenpackningen fanns ett ca 0,25 m tjockt äldre odlingslager bestående av fet grå silt med inslag av 0,05 m stora stenar. I sträckans norra del påträffades även ettstensatt dike direkt under stenpackningen. Diket var U-format, 0,5 m brett och 0,4 m djupt.

Stenpackningen tolkas som en gårdsplan, sannolikt den som syns på häradsekonomiska kartan (J112-55-22) (figur 7). Det äldre odlingslagret är svåraterat. På den geometriska avmätningsskartan från år 1697 (D8-16:1) är den aktuella ytan obebyggd inägomark. Det makrofossilprov som togs i lagret och skickades på analys visade inte på något anmärkningsvärt. I provet fanns ett sädeskorn som troligtvis är havre. I övrigt indikerade växtresterna en öppen och näringsrik kulturmark (Regnell, se bilaga).

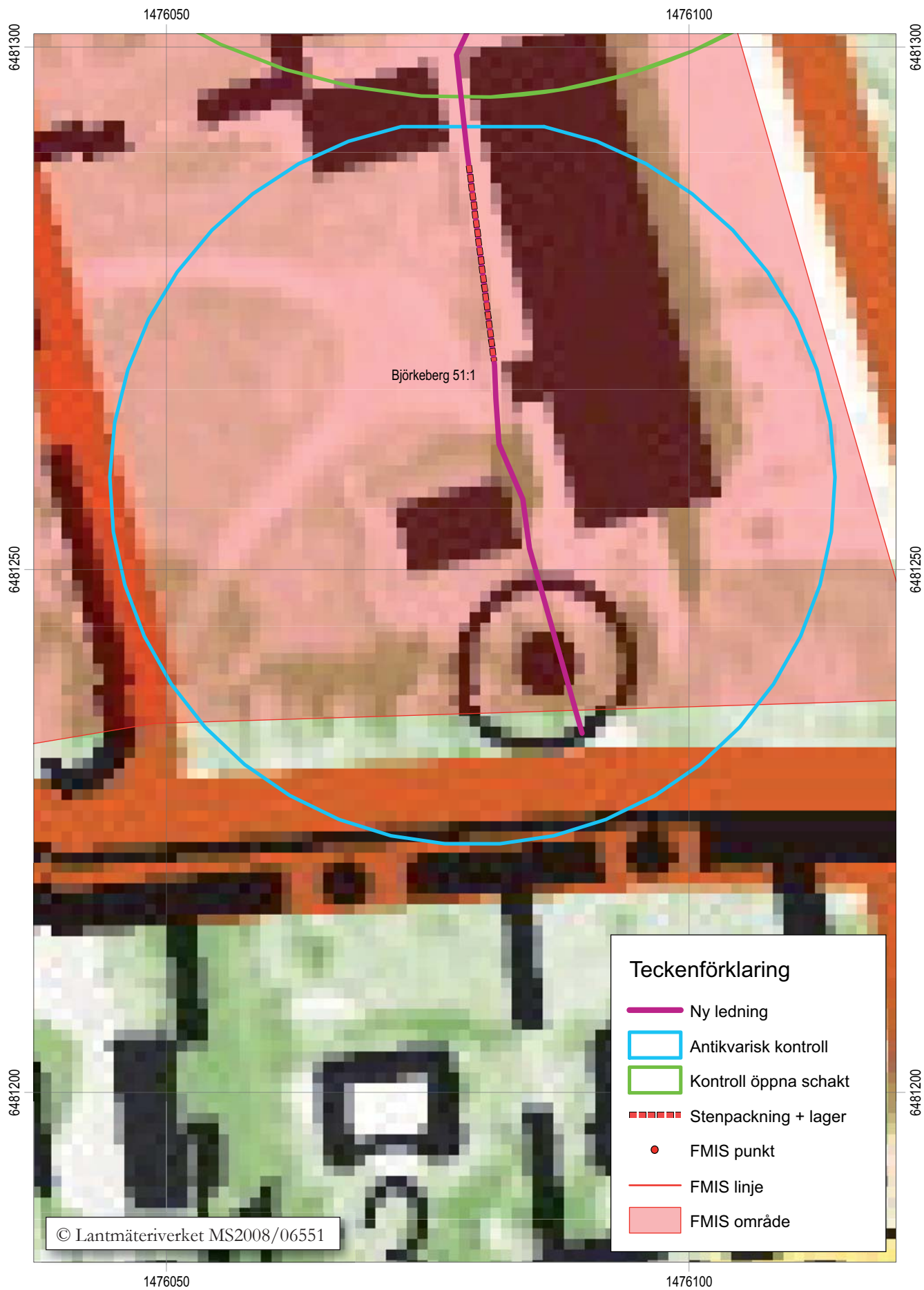
Resterande del av sträckan inom RAÄ 51 var störd av kablar samt i söder av en med sten uppbyggd grusväg ledandes till landsvägen. Stenen härstammar möjligtvis från den byggnad som enligt häradsekonomiska kartan (J112-55-22) var belägen på den aktuella platsen (figur 7).

Vid schaktningen för den nya elstolpen togs tre mindre schakt upp med grävmaskin. Schakten var ca 2 x 1 m stora och 0,3 - 0,4 m djupa. Matjorden bestod av brun sand med inslag av 0,1 - 0,2 m stora stenar. Undergrunden bestod av gulbrun sand med inslag av 0,1 - 0,2 m stora stenar. Inget av arkeologiskt intresse påträffades.

Slutligen har anmälan om registrering av Årestads bytomt, enligt 1697 års karta (D8-16:1), inskickats till fornminnesregistret.

Figur 6. Utdrag ur digitala fastighetskartan. Skala 1:500.

Referenser

Tryckta källor

Feldt A-C. 2002. *Kabelpljning i Björkebergs medeltida bytomt*. Antikvarisk kontroll. Björkeberg 1:1. Björkebergs socken. Linköpings kommun. Östergötlands län. Rapport ÖLM 2002:35.

Hörfors O. 2010. *VÄ vid Björkebergs kyrkby*. Arkeologisk förundersökning. RAÅ 51, ÖLM 1 och ÖLM 2. Björkeberg 1:1, 1:2, 1:3, 1:4 1:17 och 1:21, Björkebergs socken, Linköpings kommun, Östergötland. Rapport ÖLM 2010:85.

Hörfors O. 2011. *Björkebergs klockaregård. Ny anslutning till VÄ*. RAÅ 51, Björkeberg Klockarejorden 1:4, Björkebergs socken, Linköpings kommun, Östergötlands län. Rapport ÖM 2011:36.

Löfgren Ek A. 2002. *Björkebergs kyrkogård*. Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering. Björkebergs församling. Linköpings kommun, Linköpings stift. Östergötlands län.

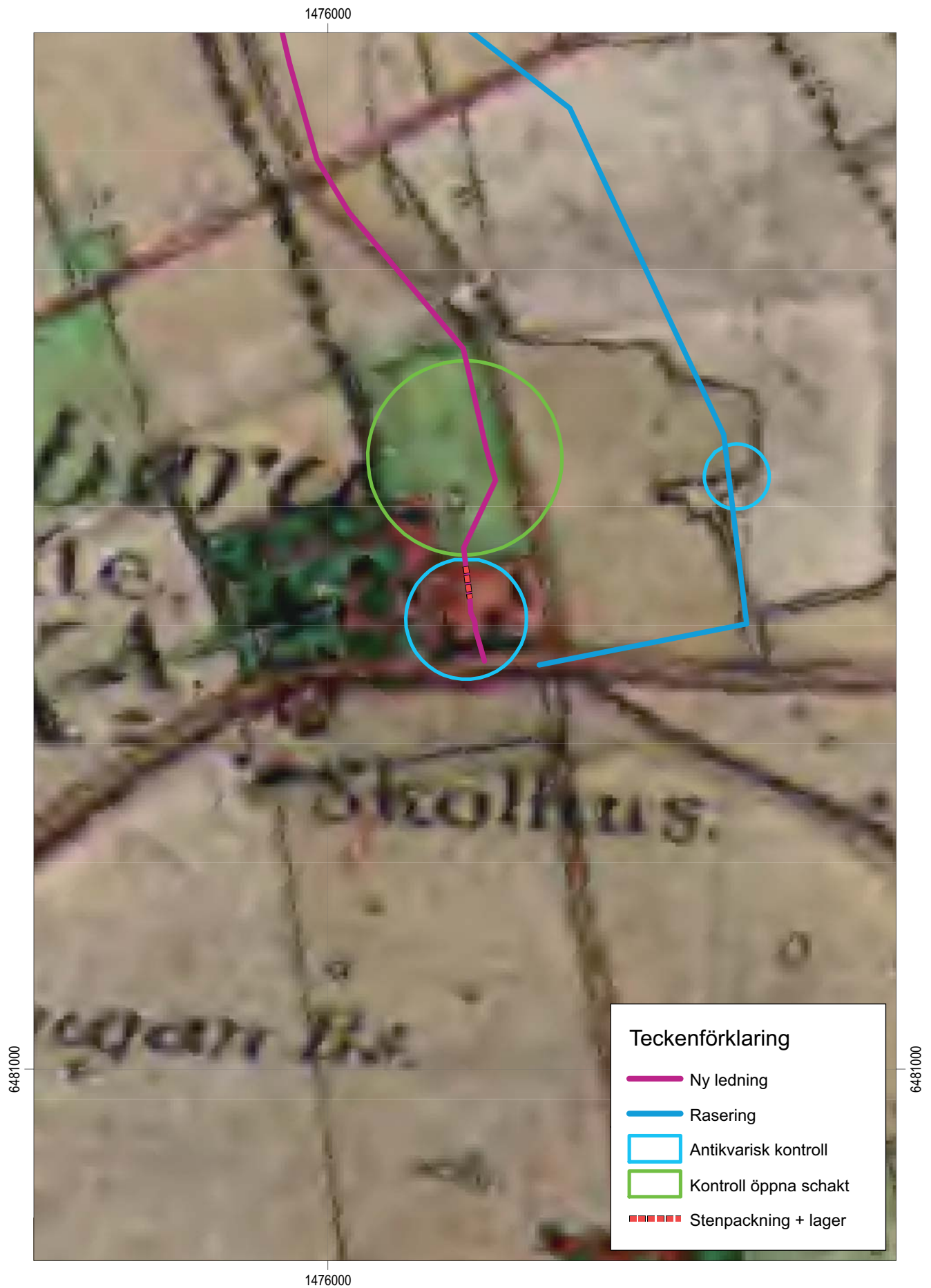
Otryckta källor

Fornminnesregistret FMIS. www.fmis.raa.se

Geometrisk avmätning. 1697. Årestad nr 1-5. Lantmäteristyrelsens arkiv. Akt: D8-16:1.

Häradsekonomska kartan. 1868-77. Rikets allmänna kartverks arkiv. Flista J112-55-22.

Riksarkivet. Svenskt diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev. SDHK-nr:6023.

Figur 7. Utdrag ur Häradseconomiska kartan. Skala 1:3000.

Tekniska uppgifter

Lokal	Björkeberg 1:1 och Årestad 1:10
Socken	Björkeberg
Kommun	Linköping
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnummer	RAÄ 16, 51 och 52
Kartblad	08F6f
Koordinater	X6481751, Y1475782 – X6481240, Y1476088
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll
Länsstyrelsens dnr	431-7012-11
Länsstyrelsens handläggare	Malin Backman
Länsstyrelsens beslut	2011-10-14
ÖM dnr	401/11
ÖM projektnr	531319
Uppdragsgivare	Utsikt Nät AB
Kostnadsansvarig	Utsikt Nät AB
Projektledare	Olle Hörfors och Fredrik Samuelsson
Rapportarbete	Fredrik Samuelsson
Fältarbetstid	2012-01-27--06-21
Totalt undersöktes	Ca 400 löpmeter
Fynd	Nej
Foto	Ja, digitalt
Analys	Ett makrofossilprov
Grafik	Fredrik Samuelsson
Renritning	-
Grafisk form	Lasse Norr

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Ur allmänt kartmaterial
ISSN 1403-9273

© Lantmäteriverket MS2008/06551
Rapport 2012:56 © Östergötlands museum

Östergötlands museum
Att: Fredrik Samuelsson
Box 232
581 02 Linköping

ANALYSRAPPORT

Analys av ett jordprov från Björkeberg RAÄ51, Björkebergs s:n, Östergötland.

Metod

Det tillsända provet volymbestämde genom att den lufttorkade jorden hällde i en graderad bägare och en känd volym vatten tillsattes. Provvolymer utgjorde alltså jordpartiklar minus luftvolymen mellan partiklarna. Provet blev dispergerade under 1 timme med 5%-ig NaOH och preparerades därefter med en kombination av slammings- och flotationsteknik. Ingen särskild flotationsapparat utnyttjades. Sikt med 0,25 mm:s maskvidd användes. Det floterade materialet lufttorkades efter preparering och studerades under mikroskop i 6,7-40 gånger förstoring. Provet innehöll måttliga mängder färska rötter samt enstaka färska frön, dagmaskkokonger och insekter. Det preparerade provet och fynd förvaras på Institutionen för Naturgeografi och Kwartärgeologi, men kan med kort varsel tillsändas uppdragsgivaren om så önskas.

Analysen omfattar växtmakrofossilanalyser av 1,9 liter jordprov som togs i samband med en arkeologisk förundersökning av en bytomt. Provet är hämtat från ett lager, benämnt Lager 1.

Växtfynd

<u>Art</u>	<u>Latinskt namn</u>	<u>Antal</u>
Havre (?)	<i>Avena cf. sativa</i>	1
Sädeskorn (obest.)	Cerealea indet.	1
Rödmålla/blåmålla	<i>Chenopodium rubrum/C. galucum</i>	3
Blodrot	<i>Potentilla erecta</i>	1
Våtarv	<i>Stellaria media</i>	1

Provet innehöll enstaka träkolsfragment, sammantaget cirka 1ml. I provet fanns ett obestämbart sädeskorn ett frö som troligen är av havre (*Avena cf. sativa*). Det kan dock inte med säkerhet sägas att fyndet utgör odlad havre (*Avena sativa*) eftersom det med hänseende till storlek och form även kan representera vilda närstående arter. De släktingar till den odlade formen som kan komma ifråga är purrhavre (*A. strigosa*) och flyghavre (*A. fatua*). De andra närstående släktingarna luddhavre (*Helictotrichon pubescens*) och ängshavre (*H. pratense*) kan uteslutas på morfologiska grunder. För både purrhavre och flyghavre gäller att de tidigare var mycket vanliga åkergräs, purrhavre i kornåkrar och flyghavre i havreåkrar. Den tidigare är i nutid näst intill försvunnen i den svenska floran, medan den senare är vanlig i södra Sverige. De tre frön av målla som fanns i provet bedömer jag med utgångspunkt i deras storlek vara antingen rödmålla eller blåmålla (*Chenopodium rubrum/C. glaucum*). Frön av mållväxter är i allmänhet svåra att separera men det föreliggande fyndet är med avseende på form och sin ringa storlek, cirka 0,6 mm, möjligt att karakterisera som en av de båda nämnda arterna. De förekommer in nutid i samma miljöer, dvs. öppen kväverik mark såsom gödselhögar, trädgårdsland, tippor, havsstränder och annan näringsrik ruderalmark. De enstaka fynden av blodrot och våtarv representerar öppen kulturmark.

Sammantaget visar fynden på odling och havre som spannmål är med viss osäkerhet belagt. I övrigt indikerar växtresterna en öppen och näringsrik kulturmark.

2012-10-26

Mats Regnell

08-16 48 09 — 0705-43 45 86 — mats.regnell@geo.su.se

institutionen för naturgeografi och kvartärgeologi

Östergötlands museum utförde under 2012 en arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll i samband med schaktning för elkabel och rasering av luftledning inom och intill RAÄ 16, 51 och 52, Björkebergs socken, Linköpings kommun. Vid förundersökningen påträffades en stensatt gårdsplan och ett äldre odlingslager inom Björkebergs bytomt (RAÄ 51). I samband med undersökningen har även anmälan om registrering av Årestads bytomt inskickats till fornminnesregistret.